

va zatvorenog trajanja, lutanja u svim smjerovima, bitne ne-istine, ne-bitka pod vidom svagda sebe nadmašujuće aktualnosti, — što je sve *Marx*, još u okviru metafizike, iskusio i nazvao „otuđenošću“. U toj radikalnoj dimenziji nalazi se ono božansko i božanstveno (t o t h e i o n) mogućih i faktičkih historijskih „bogova“.

Ono što bismo htjeli našim promišljanjima naoko začudne veze „boga“ i „rada“ (koja se, religijski, obično i prosječno razumije kao božja kazna čovjeka radom ili, filozofijski, kao radno ukidanje boga u njegovoj osebičnosti čovjekom, od *Feuerbacha* do *Schelera*, *D. H. Kerlera*, *Sarirea* i drugih) jest, kako rekosmo, izprepariranje jedne temeljne značajke u biti rada. *Marx* nam važi kao *odiučujući mislilac rada*⁹ (ali rada, ponajprije, u liku „konkretnog čovjeka“, a ne samog Rada i njegove povijesti; uopće je dvoznačno odnosa „čovjeka“ i „rada“, koja u tekstualnim formulacijama varira između diferencije i identiteta, karakteristična za prethodno antropološki horizont *Marxova* obrata i ukidanja čitave metafizike kao njene realizacije). Mišlju i činom pripremiti zadatak oslobađanja rada od zapreka za njegovo puno, razvojno, nezadrživo funkcioniranje, izvršiti kritiku produkcijskih odnosa poimanjem unutrašnje granice kapitalizma¹⁰ to je zadatak koji *Marx* se-

⁹ *Marx* piše o *Ricardu* da s pravom hoće *produkciju radi produkcije*: „Kad bi se htjelo ustvrditi, kako su to učinili sentimentalni protivnici *Ricarda*, da produkcija nije kao takova svrha, zaboravilo bi se da produkcija radi produkcije ne znači ništa nego razvoj ljudskih proizvodnih snaga, dakle razvoj bogatstva ljudske prirode kao samosvrhu“ (*K. Marx, Theorien über den Mehrwert, 2 Teil, MEW 26. 2, Dietz, Berlin 1967, str. 111*).

¹⁰ „Čim on (kapital, V. S.) počinje sam sebe osjećati kao pregradu (Schranke) razvoja ..., pribjegava formama koje su, time što, čini se, dovršavaju gospodstvo kapitala, zauzdavanjem slobodne konkurencije ujedno najavljujući